

Cochemská praxe – role zapojených profesí

Mgr. Soňa Dostálová¹

Mgr. Tereza Killarová²

Úvod

V minulém čísle jsme se dozvěděli, jak vznikla Cochemská praxe, jak se v průběhu minulých let vyvíjela a jak se přizpůsobovala aktuálním potřebám v německém soudním obvodu Cochem-Zell. Článek o Cochemské praxi mimo jiné také informoval o projektu, který od roku 2012 probíhá na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále UMPOD).

V rámci tohoto projektu měli členové projektové pracovní skupiny možnost setkat se v Německu se zástupci jednotlivých profesí, kteří jsou aktivně zapojeni do řešení rodičovských konfliktů prostřednictvím interdisciplinární spolupráce. Díky této zkušenosti můžeme veřejnost seznámit s tím, jak funguje soudní řízení vycházející z myšlenek Cochemské praxe.

Původním východiskem interdisciplinární spolupráce byla Cochemská praxe. Vzhledem ke specifickým podmínkám v soudním obvodu Cochem-Zell si některé soudy ve svých obvodech konkrétní postupy při řešení rodičovských konfliktů upravily a přizpůsobily tak, aby byly zachovány základní principy a rodičovský spor mohl být vyřešen v nejkratším možném čase v nejlepším zájmu dítěte. V současné době má v Německu již mnoho dalších soudních obvodů vytvořen vlastní model, který však stojí na stejných základech a funguje na stejných principech jako model Cochemský.³

Následující text popisuje to, v čem interdisciplinární spolupráce vlastně spočívá a jak v praxi funguje. Vycházíme přitom z toho, že obecně byl postup nastíněn v minulém čísle a my se už nyní můžeme věnovat postavení a funkcím jednotlivých profesí zapojených do řešení rodičovských konfliktů podle Cochemské praxe.

1. Soud

Soud hraje v celém systému hlavní roli, pozice soudce a respekt vůči němu je při řešení případu v Cochemské praxi rozhodující.

¹ Mgr. Dostálová působí na Úřadě pro mezinárodněprávní ochranu dětí jako mentorka pro mezinárodní únosy v rámci pracovní skupiny zavádějící Cochemskou praxi.

² Mgr. Killarová působí na Úřadě pro mezinárodněprávní ochranu dětí jako mentorka sítě rodičovských konfliktů v rámci pracovní skupiny zavádějící Cochemskou praxi.

³ Tyto základní principy byly v roce 2007 zakotveny i v zákoně, konkrétně v ustanoveních § 155 a 155a zákona o řízení ve věcech rodinných a ve věcech dobrovolné soudní jurisdikce (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, dále jen FamFG).

Přednostně a s největší mírou urychlení se projednávají případy, které se týkají pobytu nezletilého dítěte, práva styku s nezletilým dítětem, jeho převzetí a předání, změně společné péče rodičů o nezletilého, či věci, v jejichž ohnisku je ohrožení zájmu a blaha dítěte. Cochemská praxe nemá žádná speciálně sepsaná pravidla, jimiž by se soudy měly řídit, ale u některých soudů se s nimi setkat lze (např. v Mnichově existují psaná pravidla pro řízení v rámci Mnichovského modelu⁴).

Samotný návrh na zahájení řízení by měl obsahovat základní popis aktuálního stavu, procesní stanovisko, měl by být stručný a výstižný, především bez osočování a urážek. Ústní jednání před soudem se dle § 155 FamFG má konat nejpozději měsíc po zahájení řízení. Rodiče mají povinnost se k soudnímu jednání dostavit, dítě se ho účastní jen tehdy, nařídí-li to soud. Přeložení termínu soudního jednání je ve výjimečných případech a na návrh možné.

Příslušný orgán péče o děti a mládež (v Německu Jugendamt)⁵ se bezodkladně spojí s rodinou, které se soudní řízení týká a po dohodě s rodiči vyjasní otázky spojené s možností návštěvy poradny a dojedná první termín v poradně.

Výhodou řízení v Cochemské praxi je jeho ústní forma, neboť během celého řízení nejsou vyžadována písemná vyjádření, přitom však mají zúčastněné strany dostatečnou příležitost představit svá stanoviska, a to přímo během soudního jednání.

Písemnou zprávu nemusí dokonce soudu předkládat ani orgán péče o dítě, výsledek rozhovorů a jednání s rodiči soudu sděluje toliko ústně.

Během soudního řízení se hledá společné řešení a vyhotovuje se krátký protokol o obsahu a výsledku jednotlivých jednání a celého řízení. Nemohou-li se rodiče dohodnout, během řízení se začne zapojovat do řešení konfliktu poradna. Rodičům může být nařízena účast na informativní schůzce o mediaci, nebo mohou být zapojeni soudní znalci. Nejprve si ale zúčastnění odborníci s rodiči vyjasní, zda navrhované opatření je odpovídající a vhodné. Rodiče mají povinnost se soudem nařízených opatření účastnit. Tento závazek vzniká stejnou měrou oběma rodičům v důsledku jejich odpovědnosti za dítě. Účastní-li se rodiče poradenství nebo mediace, nařídí soud druhé jednání ve věci zpravidla po třech měsících.

Ačkoli uvedení odborníci (poradny a mediátoři) podléhají povinnosti mlčenlivosti, informují bezodkladně soud a orgán péče o dítě o případném nedosažení dohody během mediace či jejím ukončení, příp. ukončení poradenství. V ostatních případech se soud na

⁴ Srov. Leitfaden des Familiengerichts München für Verfahren, die den Aufenthalt des Kindes, das Umgangsrecht, die Herausgabe des Kindes oder Sorgerechtsverfahren gem. § 155a Abs. 4 FamFG betreffen (Münchener Modell) [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.justiz.bayern.de/imperia/md/content/stmj_internet/gerichte/amtsgerichte/muenchen/familienverfahren/leitfaden_muenchner_modell_091207.pdf>.

⁵ O něm a dalších zapojených profesích bude pojednáno v dalším textu.

druhém jednání dotazuje, zda poradenství či mediace i nadále probíhají a s jakými výsledky. Ukončí-li rodiče poradenství nebo mediaci bez dosažení dohody, je druhé jednání soudem nařízeno nejpozději čtyři týdny po ztroskotání pokusů o dosažení smírného řešení konfliktu. Během tohoto se znovu projedná skutkový stav případu a je hledáno společné řešení.

Je-li to vhodné, nařídí soud případně již při prvním soudním jednání vyhotovení znaleckého posudku a/nebo ustanoví opatrovníka/advokáta jako zástupce zájmů nezletilého dítěte. V případě potřeby upravit aktuální poměry v rodině vydá soud předběžné opatření.

V závažných případech, jako například při domácím násilí a ohrožení blaha dítěte, má soud možnost modifikovat průběh řízení, např. nařídít oddělený výslech účastníků řízení. Naprostou přednost má zajištění blaha dítěte a ochrana obětí.⁶

2. Orgán péče o dítě

Tento orgán je obdobou českého orgánu sociálně-právní ochrany dětí, může však plnit jiné úkoly, mít jiná oprávnění a jiné povinnosti, které vyplývají z německé legislativy. V modelu interdisciplinární spolupráce má nezastupitelnou roli a jeho činnost je obecně upravena v VIII. knize německého sociálního zákoníku (Sozialgesetzbuch).

Po přijetí návrhu ověří příslušný soud, zda s rodinou již pracuje některý orgán péče o dítě. Pokud ne, rozhodne o tom, který orgán péče o dítě je ve věci místně příslušný. Tento je následně soudem o přidělené věci vyrozuměn faxem. Orgán péče o dítě prověří svoji příslušnost a zašle soudu potvrzení o své účasti na řízení.

Bezodkladně ještě zkontaktuje dotčenou rodinu a dojedná si s ní termín schůzky, která se koná ještě před nařízeným soudním jednáním. Během pohovoru s rodiči se orgán péče o dítě snaží vysvětlit jim, případně i jejich dětem, celou situaci a nalézt možné varianty řešení. Mimo jiné musí orgán péče o dítě od rodičů vyžádat souhlas pro účast zástupce poradny na soudním jednání.

Orgán péče o dítě využívá k výběru vhodné poradny pro rodinu interní metodický klíč a výběr konzultuje s rodiči. Termín návštěvy rodičů je dojednáván e-mailem, komunikace je tedy neformální a velmi pružná. Poradna je následně vyrozuměna, zda se vyžaduje její účast na soudním jednání či nikoli. Paralelně je uvědomen soud o tom, která z poraden byla zvolena a bude se účastnit jednání ve věci.

⁶ Pro tyto případy má Okresní soud v Mnichově vytvořeny specifické postupy, k tomu viz Sonderleitfaden zum Münchener Modell [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.justiz.bayern.de/imperia/md/content/stnj_internet/gerichte/amtsgerichte/muenchen/familienverfahren/sonderleitfaden_muenchener_modell_141126.pdf>.

Při výběru konkrétní poradny jsou v úvahu brána následující kritéria: Je daná rodina poradně již známa? Má již rodina s poradenstvím nějaké zkušenosti? Pokud ano, jsou tyto pozitivní nebo negativní pro případnou další poradenskou činnost? Je poradna v blízkosti bydliště či místa výkonu práce rodičů? Je aspektem v pozadí celé sociální situace rodiny migrace? Jsou zde vodítka směřující k rodině, v níž figurují dvě národnosti?⁷

Účast orgánu péče o děti na soudním jednání je při projednávání kauz v rámci interdisciplinární spolupráce povinná. Orgán péče o dítě nepodává žádné písemné zprávy⁸, pouze formou podání sociálně-pedagogického stanoviska vysvětlí výsledek pohovorů s rodiči. Na soudním jednání obdrží rodiče možné termíny setkání v poradně. Sami musí potvrdit vybraný termín během pracovního dne následujícího po zrealizovaném soudním jednání. V případě nehodících se termínů může orgán péče o dítě rodičům doporučit jinou poradnu, opět volenou na základě výše uvedených kritérií.

3. Poradny

Další profesí zapojenou do řešení případů v rámci Cochemské praxe jsou poradny. Do těch mohou rodiče přicházet na základě vlastního rozhodnutí nebo na základě rozhodnutí soudu. Je-li návštěva poradny (účast na terapii) nařízena soudem, nejsou proti tomu možné žádné opravné prostředky, nelze ani podat návrh na výkon rozhodnutí⁹. Jediný prostředek, který má soud k dispozici stran realizace terapie v případě nespolupracujících rodičů, jsou pořádkové pokuty a uložení úplné či částečné úhrady nákladů řízení¹⁰.

Cílem účasti poraden na soudním řízení je hledání jednoznačného řešení vyhrocené konfliktní situace. U mimořádně složitých případů, resp. případů domácího násilí, násilí vůči dětem, sexuálního zneužívání, přítomnosti psychického onemocnění jednoho či obou rodičů nebo závislosti na alkoholu, návykových a psychotropních látkách, se poradny do řešení rodičovského sporu zapojují, pouze je-li to v zájmu blaha a ochrany dítěte.

Poradny nemají procesní postavení účastníků řízení, mohou být toliko subjekty participujícími na průběhu soudního řízení. Pro poradny je typická úzká kooperace

⁷ Informace vychází z interního materiálu mnichovského orgánu péče o děti „Allgemeine Hinweise zum Leitfadene Münchener Modell“.

⁸ Ty jsou vyžadovány pouze ve zvlášť závažných případech.

⁹ Srov. § 156 odst. 1, 4. a 5. věta FamFG.

¹⁰ Ustanovení § 81 odst. 2, bod 5. FamFG.

s účastníky soudního řízení, ovšem i zřetelné vymezení hranic, v nichž je zajištěna ochrana důvěry klientů poradny.¹¹

4. Advokáti

Právní zastoupení rodičů advokáty je povinné u rozvodů, v řízeních péče soudu o nezletilé však povinné není.

Advokát pomáhá rodiči obvykle již při podání návrhu na zahájení řízení. V návrhu jsou uvedeny osobní údaje o účastnících řízení, stručně popsán skutkový stav, např. kdo a jakým způsobem vykonává právo péče o nezletilého, jakým způsobem probíhá styk dítěte s druhým rodičem. Návrh uzavírá stručný petit, tedy co je navrhováno.

Ve většině případů se následně v rámci interdisciplinární spolupráce soudy telefonicky spojí s advokáty, aby dohodly termín soudního jednání. To bývá nařízeno, jak bylo uvedeno výše, nejpozději do čtyř týdnů od doručení návrhu.

Na rozdíl od České republiky se v Německu nechávají rodiče zastupovat převážně advokáty specializovanými na rodinné právo. Advokáti se při své činnosti řídí pravidly chování odvozenými od principů řízení a pravidel typických pro model interdisciplinární spolupráce konkrétního soudu. Vychází se z premisy, že všichni účastníci řízení jsou rovnocenní. Ve smyslu klauzule dobrého chování komunikují advokáti férově, věcně, bez jakéhokoli pokusu o hodnocení. Jejich činnost primárně směřuje k objasnění a vyřešení rodinného konfliktu.¹²

5. Opatrovník dítěte (Verfahrensbeistand)

Jedná se o institut typický pro německé právo, v české úpravě jej bohužel nenalezneme. Právní postavení opatrovníků dětí vychází z implementace čl. 12 Úmluvy o právech dítěte do německého právního řádu¹³. Mají za úkol zajistit ochranu zájmů dětí během soudních řízení. V Německu je tento institut označován také jako *Anwalt des Kindes* (advokát dítěte), což přesně vystihuje jeho podstatu.

¹¹ GARTENHOF, M., HARTMAN-HILTER, A., LOEBEL, A., NORMANN, K., SALZBERGER, J., SCHMID, J., WEBER VON KOSLOWSKI, B. *Das Münchener Modell in der Praxis: Kriterienkatalog für Mitwirkende am Verfahren in Kindschaftssachen*. *Kindschaftsrecht und Jugendhilfe* 8/2011. S. 285-286.

¹² Srov. *Verhaltenskodex der Anwälte im Münchener Modell* [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <<http://www.muenchener-anwaltverein.de/anwaltsportal/kooperationen/muenchener-modell/verhaltenskodex/>>.

¹³ Je upraven v § 158 FamFG.

Zákon v Německu přesně vymezuje, v jakých případech je soud povinen opatrovníka dítěti ustanovit¹⁴, odvolání není možné. Opatrovník má stejné procesní postavení jako právní zástupci rodičů, těm i nadále zůstává rodičovská odpovědnost v plném rozsahu. V rámci soudního řízení může opatrovník činit stejné procesní úkony jako advokáti rodičů, může např. navrhnout vypracování znaleckého posudku.

Opatrovníkem dítěte by měla být vysokoškolsky vzdělaná osoba s ukončeným pedagogickým, psychologickým, sociálně-pedagogickým, právnickým či podobně zaměřeným vzděláním. Opatrovník ve většině případů vykonává ještě jinou profesi. Nezbytným předpokladem pro to, aby se člověk mohl stát opatrovníkem dítěte a být zapsán do seznamu opatrovníků, je absolvování ročního vzdělávacího kurzu se zaměřením na oblast právní a psychosociální.¹⁵¹⁶

Úkolem opatrovníků v řízeních je zjistit názor dětí a sdělit jej soudu. Opatrovník se vždy předem s dítětem dohodne na tom, co může soudu prezentovat a co zůstane jen mezi nimi. Opatrovníci však nejsou vázáni mlčenlivostí, a pokud se dozvědí o něčem, co by mohlo ohrozit blaho dítěte (např. podezření ze zneužívání, týrání), nesmí to zamlčet.

Opatrovník by se měl rovněž snažit pracovat s rodiči ještě před nařízeným soudním jednáním tak, aby dosáhli dohody. V tomto ohledu plní funkci českého orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Funguje vlastně tedy spíš jako rodinný koordinátor.¹⁷

Opatrovník je oprávněn komunikovat se všemi subjekty či institucemi, se kterými přišel nezletilý do kontaktu, komunikuje i s dítětem samotným, má totiž hájit jeho zájmy. Dítě navštěvuje před vyhotovením písemné zprávy pro soud vždy v jeho „přirozeném“, tedy bezpečném, prostředí a hovoří s ním o samotě, aby zjistil jeho názor a pohled na věc.

V Mnichově vzniklo v roce 1999 sdružení *Anwalt des Kindes e. V.*, jehož cílem je rozvíjet a metodicky vést opatrovníky, vzdělávat je a poskytovat soudcům konzultaci při jejich ustanovování dětem. Toto sdružení funguje pouze v Mnichově a je jediné svého druhu v Německu.

6. Mediacce

¹⁴ Soudce vybírá nejvhodnějšího kandidáta na opatrovníka konkrétního dítěte ze seznamu.

¹⁵ Standards-Voraussetzungen [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <<http://www.anwaltdeskindes-muenchen.de/index.php/standards/voraussetzungen>>.

¹⁶ Advokáti dítěte mohou působit také v roli opatrovníka dítěte pro styk, tzv. „Umgangspfleger“, kterého může soud ustanovit v případech neschopnosti rodičů domluvit se na průběhu styku. Blíže např. zde: Umgangspflegschaft [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <<http://www.anwaltdeskindes-muenchen.de/index.php/umgangspflegschaft>>.

¹⁷ Srov. Rechtsgrundlage der Verfahrensbeistandschaft [online]. [citováno dne 17. 4. 2015]. Dostupné z: <<http://www.anwaltdeskindes-muenchen.de/index.php/rechtsgrundlage>>.

V průběhu soudního řízení může rodinný soud v souladu s § 156 odst. 1 a 3 FamFG strany upozornit na možnost řešit konfliktní situaci prostřednictvím mediace.¹⁸ Soud může rodičům nařídit jejich účast na bezplatném informačním rozhovoru o mediaci. Záleží na úvaze soudu, zda s ohledem na úroveň, intenzitu a hloubku konfliktu, shledá mediaci jako vhodný prostředek k řešení. Mediaci obecně není vhodné aplikovat v případech, v nichž dochází ke značnému narušování blaha dítěte, zejména, jde-li o vysoce eskalované konflikty, dokonce existuje-li byt' jen podezření stran ohrožení blaha dítěte, v případech domácího násilí, zjevných nedostatečích v péči o nezletilého, u poruch osobnosti či závislosti jednoho nebo obou rodičů, pokud jeden z partnerů neakceptuje rozchod, nebo v případě omezeného vnímání zájmů stran. Obecně lze tedy konstatovat, že mediace není vhodná v mimořádně složitých případech.

Obsah mediačních jednání je vždy tajný, nebývá zveřejňován v rámci soudního řízení. Mediátor nemůže bez souhlasu obou rodičů vystupovat v rámci soudního řízení jako svědek, má povinnost mlčenlivosti.

Mediaci nelze v Německu nařídit, je dobrovolná, lze však nařídit informativní sezení, které je zdarma. Rozhodnou-li se však rodiče řešit konflikt prostřednictvím mediace vedené mediátorem, náklady si hradí sami.

Soud rovněž může v rámci řízení zvážit, zda odešle strany na mediaci k soudcům-proškoleným mediátorům (tzv. Güterichter). Tato mediace je vedena zdarma, ale je většinou časově omezena, trvá totiž nejvýše jeden den. Naopak rozhodnou-li se rodiče využít placené mediace, tato časově omezená není.¹⁹

Výhodou mediačních dohod je to, že ve většině případů bývají stranami dodržovány, neboť na nich rodiče při uzavírání sami participovali. Najdou se ovšem i případy, kdy strany nechají dohodu „pro jistotu“ sepsat notářem.

7. Soudní znalci

Nedojde-li mezi rodiči ke smírnému řešení konfliktu ani během druhého soudního jednání, bývá v Cochemské praxi soudem ustanoven soudní znalec, který má pomoci nalézt řešení sporu. Znalec má za úkol ve lhůtě obvykle tří měsíců vypracovat znalecký posudek, tato lhůta však není nijak závazná a zmešká-li ji, nevyplývají z toho žádné právní důsledky.

¹⁸ Jádrem právní úpravy mediací tkví v německém zákoně o mediacích (Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung, Mediationsgesetz).

¹⁹ GARTENHOF, M., HARTMAN-HILTER, A., LOEBEL, A., NORMANN, K., SALZBERGER, J., SCHMID, J., WEBER VON KOSLOWSKI, B. *Das Münchener Modell in der Praxis: Kriterienkatalog für Mitwirkende am Verfahren in Kindschaftssachen*. Kindschaftsrecht und Jugendhilfe 8/2011. S. 285.

Rodiče jsou povinni při znaleckém vyšetření aktivně spolupracovat. Oproti poradnám nemá soudní znalec povinnost mlčelivosti vůči soudu ani orgánu péče o děti.

Vypracování znaleckého posudku může být poměrně nákladné, přičemž platí, že náklady hradí rodiče napůl. Jelikož nejsou stranám v řízení přiznávány náhrady nákladů soudního řízení, rodiče se zpravidla raději nejpozději během druhého soudního jednání na řešení rodinně-právního konfliktu dohodnou.²⁰

Závěr

Cochemská praxe je založena na intenzivní spolupráci všech profesí, které jsou zapojeny do řešení rodičovského konfliktu. Základním pravidlem je, že zástupci jednotlivých profesí ví, co je jejich úkolem, co je úkolem ostatních profesí, v jakých situacích se na koho mohou obrátit s žádostí o pomoc. Fungující spolupráce pak vyžaduje minimální množství formalit – komunikace může probíhat telefonicky nebo emailem.

Cesta k přetavení idey interdisciplinární spolupráce při řešení rodinně-právních konfliktů v realitu a standardně aplikovanou praxi nebyla v Německu jednoduchá a stále nedošlo k plošnému převzetí myšlenek Cochemské praxe všemi soudy, překonání dílčích úskalí vyžaduje čas především vůli konkrétních na řízení se podílejících osob. Příští článek bude zaměřen právě na analýzu důvodů, proč v současné době není fakticky možné zavést obdobu Cochemské praxe v České republice.

²⁰ Činnost a odměňování soudních znalců se řídí zákonem o odměňování soudních znalců, tlumočnic, tlumočnicků, překladatelek, překladatelů, jakož i o finančních náhradách soudkyní a soudců z lidu, svědkyní, svědků a třetích subjektů (Justizvergütungs- und -entschädigungsgesetz). Odměna znalce se počítá dle hodinové sazby v rozmezí od 65,-- EUR do 125,-- EUR za hodinu práce znalce dle honorářových skupin.